

jában: a végleges választás elé állító radikális, de szemérmesen tartózkodó hitre, mely nem erőszakolja rá magát senkire. Mint a kétélű kard, a lét kellős közepéig hatol, mint a perzselő tűz, a lélekből kiegészíti a salakot. Olyan, mint a mindkét fél részére egyaránt értelmezhető gondolat. Ereje nem hivalkodó, tanúbizonyossága nem feltűnő — csaknem a megtévesztésig hasonló az istenfeledés néma csöndjéhez.

Irodalom: (1) Tomka M.: Vallási hiedelmek és nem vallási hiedelmek. Előadások „A hiedelmek természete, szerveződése és szerepe a mindennapos tudatban” munkaértekezlethez. Visegrád, 1975. április 28–30. II/b. ülés 60–76. o. — (2) Varga I.: Ifjúság, szekularizáció, vallásosság. Világosság. Melléklet az 1968. februári számhoz 22–26. o. — Továbbá Western Religion. A Country by Country Sociological Inquiry, The Hague 1972. 277–294. o. — (3) J. Morel, E. András: Handbuch des ungarischen Katholizismus, Wien, 1975. 98. o. Vö.: Földi P.: Egyházpolitika és valláskritika, Budapest, 1975. 38–40. o. — (4) Földi: i. m. 40. o. — (5) Valláskritika. Jegyzet. II. évfolyam, II. félév, Budapest, 1970–1971. 17. o. — (6) Földi: i. m. 36. o. — (7) Kádár J.: A fejlett szocialista társadalom építésének útján, Budapest, 1975. 187. o. — (8) Új Ember 1975. nov. 30. 2. o. — (9) Földi: i. m. 46. o. — (10) Kádár: i. m. 189. o. — (11) Cserhádi J.: Vigilia 40(1975) 721–730. o. — (12) Népszabadság, 1976. febr. 15. 6. o. — (13) Tétéles hivatkozás nélkül is sokban követtem A. M. Greeley „The Next Ten Years” című írását (National Catholic Reporter Nov. 1. 1974.) Vö.: Diakonia 6(1975) 419–427. o. — (14) Rónay Gy.: Vigilia 17(1952) 6–13, 297–308. o. — (15) Új Ember 1976. febr. 29. 1. o.

DÉVÉNYI IVÁN

CZÓBEL BÉLA (1883-1976)

Czóbel Bélának — az év elején elhunyt nagy magyar festőnek — munkássága hét és fél évtizedet fog át... 1971-es műcsarnoki retrospektív tárlatának anyagát egy 1902-ből való kép nyitotta meg, s 1976 első heteiben a művész még dolgozott; barátja, Győry Lajos portréját festette.

E hosszú, termékeny, hatalmas ívű pálya több stílári periódusra oszlik. „Festészetem sok változáson ment át; a világos színek után mélyek következtek, s ezekből törekszem ismét derűsebb színharmóniára...” — olvassuk a művésznak abban a levelében, amelynek Pán Imre művészeti író a címzettje. Czóbel festői előadasmódjának különböző korszakai azonban szervesen és következetesen épülnek egymásra, s az életmű — bár a kolorit, a hol pasztózus, hol vékony festésmód és a természeti élmény transzponálása tekintetében az idők folyamán jelentős eltéréseket látunk — roppant egységes. Goethe — Augusta von Stolberghez 1775-ben írott — levelében így vall magáról: „Szakadatlan átváltozásaim közepette mindig azonos maradok önmagammal...” Czóbel Béla is mindig azonos maradt önmagával.

Festői kibontakozásának első állomása Nagybánya volt. Itt — Ferenczy Károly és Iványi Grünwald Béla szellemében — a szabad ég alatt festette napfényben fürdő munkáit. A korai Czóbel-képek közül a „Patak partján ülő fiú” (1902), a „Kalapos önarckép” (1903) és a „Lehel Ferenc Nagybányán” (1904) a magyar plein-air festészet fő művei közé tartozik.

Nagybányát elhagyva egy évig a müncheni akadémia növendéke volt, majd 1904-ben Párizsba költözött. „Éppen idejében érkezett, hogy a Vadak mozgalmában részt vegyen... Azonnal kibújt belőle kolorista temperamentuma” — írja Jean Cassou Czóbel 1905 körüli párizsi festményeiről, amelyek a Salon d'Automne-ban Matisse, Dufy, Derain, Braque, Vlaminck munkáinak társaságában szerepeltek a „Fauves”-teremben. A fiatal művészt 1906 körül a szecesszió is megérintette („Ülő férfi”), e hatás azonban munkásságában múló epizódnak bizonyult.

1907-ben Czóbelt a Szinyei Merse Pál elnöklete alatt létrejött MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) alapítói között találjuk, — bár mű-

vészetszemlélete ekkor már régen túl volt a naturalizmuson és az impresszionizmuson. Így azután két évvel később, 1909-ben a „Nyolcak”-hoz csatlakozik, ahhoz az avantgarde festőcsoporthoz, amely — túllépve az atmoszférikus jelenségeket tolmácsoló impresszionizmuson — Van Gogh, Gauguin, Cézanne, Matisse és a korai kubisták törekvéseire szegezte tekintetét.

Czöbel 1904 és 1914 között jórészt Párizsban, a Montparnasse-on élt; az 1914-es mozgósítás idején is a francia fővárosban tartózkodott. A hadüzenet előtt sikerült Hollandiába utaznia, s így az internálást elkerülte, de festményei Párizsban maradtak, azokat a francia hatóságok elkobozták. E művek — festészetünk pótolhatatlan kárára — megsemmisültek, — mint ahogyan nyomuk veszett azoknak a Czöbel-képeknek is, amelyek Lédának és férjének: Diósi Ödönnek párizsi lakásában függöttek. Az 1971-es nagy budapesti Czöbel-kiállításon sajnálkozva kellett tapasztalnunk, hogy az 1906 és 1916 közötti évtizedből csupán egyetlen festmény maradt fenn: „A Noisy-le-Grand-i plébános portréja” (1913).

1914-től 1919-ig a hollandiai Bergenben, 1919 és 1925 között Berlinben élt Czöbel. Ekkori művei („Fiú kutyával”, „Pipázó vadász”) a német expresszionizmussal tartanak némi rokonságot, hűjával vannak azonban — szerencsére — a német expresszionisták legfőbbjére jellemző művi túlfűtöttségnek, modorosságba fulladó exaltációnak. Az 1916-os „Kisfiú labdával”, az 1918-as „A bergeni lelkes” és az 1921-es „Meyer művészeti kritikus és műgyűjtő arcképe” — a hollandiai és berlini időszak fő művei — a kor európai festészetének élvonalába tartozó munkák.

1930-ban Czöbel — aki 1925 óta újra Párizsban él — gyűjteményes kiállítást rendez Budapesten, a Tamás-galériában. Kontaktusa egyre szorosabb lesz a magyar művészeti élettel, s 1931-től kezdve az év egy részét itthon tölti, 1939-ben pedig végleg megtelepedik Szentendrén. Mély tűzű, erőteljes, a festői indulat hevében fogant munkáinak idehaza is egyre nő a tábora, s a két világháború közötti Czöbel-képek legszebbjei („Párizsi utca” 1926, „Gyümölcscesndélet” 1929, „Múzsza” 1930, „Breton paraszt” 1931, „Olvasó nő” 1931, „Madonna” 1937) hazai gyűjteményekbe kerülnek.

A felszabadulás után Czöbel — bár ő maga természetesen megmarad a figuratív (ábrázoló) festői szemlélet keretei között — a nonfiguratív és szürrealista művészeket (Korniss Dezső, Anna Margit, Bálint Endre, Szántó Piroska stb.) tömörítő „Európai Iskolá”-hoz csatlakozik, — félreérthetetlenül kifejezve ezzel a neokonzervatív festők, szobrászok (Bernáth, Pátzay) művészetpolitikájával szembeni állásfoglalását.

Czöbel Bélát 1948-ban az elsők között tüntették ki Kossuth-díjjal, majd egyéb állami elismerésekben („érdemes” és „kiváló művész” cím, a „Magyar Népköztársaság Zászlórendje” érdemrend stb.) is részesült. Élete utolsó évtizedeiben sorra nyíltak kiállításai Párizsban, Amszterdamban, Genfben, Chicagóban, Tokióban, Budapesten, Szentendrén, Esztergomban, Győrött és Nagykovácsán, a Corvina Kiadó 1970-es Czöbel-albumából utánnymomás vált szükségessé, a magyar posta 1974-ben Czöbel-bélyeget bocsájtott ki, s 1975-ben Szentendrén felavatták a Czöbel Béla Múzeumot... A sikereket és az élő klasszikusnak osztályrészt jutott megbecsülést a mester örömmel fogadta, de mindvégig megmaradt szerény, közvetlen és póztalan embernek, akinek tömör, találó megjegyzéseiben gyakran megcsillant a humor, az enyhe malícia, az irónia és az önironia. Nem volt teoretizáló alkat, de ha olykor tollat vett a kezébe, többet mondott el pár sorban, mint nem egy terjedős művészetfilozófiai traktátus. Írásaiban — amelyek összegyűjtésre vannak — ilyen (s hasonló) magvas szentenciákra bukkanunk: „Ami előttem van — az csak látszat. De engem nem a látszat érdekelt, hanem ami körülötte és mögötte van...” Vagy: „A képnek a dolgok *misztériumát* kell visszaadnia a festészet eszközeivel, amelyek kimeríthetetlenek...”

Petrovics Elek — Rippl-Rónai József halálakor, 1927-ben — e szavakkal vett búcsút a kiváló posztimpresszionista mestertől: „Szemei, amelyek örökre lezárultak, bátran és élesen néztek a világba és meglátták az élet szépségét és gazdagságát. Keze, mely örökre kihűlt, eredeti módon és biztosan adott alakot annak, amit szemei láttak. Ezért nagy és úttörő művész volt. Művészi hitéhez áldozatok árán is hű maradt, soha nem alkudott és meg nem tántorodott. Ezért tiszta és erkölcsös művész volt!” (Petrovics E.: „Élet és művészet”, Bp., 1937).

E mondatokat Rippl-Rónai szellemi örökösére: Czöbel Bélára is maradéktalanul érvényeseknek érezzük.